

Puncte singulare. Teorema fundamentală a lui Cauchy. Formula integrală Cauchy.

1. Puncte singulare

Definiție 1 Fie E o mulțime deschisă în \mathbb{C} și $f : E \rightarrow \mathbb{C}$ o funcție dată.

Un punct $z_0 \in \mathbb{C}$ se numește **punct ordinar pentru f** , dacă există un disc deschis centrat în z_0

$$\Delta(z_0, r) = \{z \in \mathbb{C} \mid |z - z_0| < r\}$$

pe care f este olomorfă.

Un punct $z_0 \in \mathbb{C}$ se numește **punct singular pentru f** dacă z_0 nu este un punct ordinar pentru f , adică f nu este olomorfă pe niciun disc $\Delta(z_0, r)$.

Definiție 2 Fie $f : D \rightarrow \mathbb{C}$ și fie $z_0 \in \mathbb{C}$ un punct singular pentru f , punct de acumulare pentru D .

(i) z_0 se numește **singularitate aparentă sau eliminabilă** dacă există

$$\lim_{z \rightarrow z_0} f(z) \in \mathbb{C}$$

(ii) z_0 se numește **pol de ordin $k \in \mathbb{N}^*$ pentru f** dacă funcția

$$g(z) = (z - z_0)^k \cdot f(z)$$

are în z_0 un punct ordinar. Aceasta revine la faptul că

$$\lim_{z \rightarrow z_0} f(z) = \infty \quad \text{și} \quad \lim_{z \rightarrow z_0} (z - z_0)^k \cdot f(z) \in \mathbb{C}^*.$$

Ordinul polului este cel mai mic număr natural nenul k pentru care limita anterioară este finită, nenulă. În situația $k = 1$ vom spune că z_0 este **pol simplu sau pol de ordin 1**. Dacă $k = 2$, atunci z_0 este **pol dublu sau pol de ordin 2**, iar dacă $k = 3$, atunci vom spune că z_0 este **pol triplu sau de ordin 3**.

(iii) z_0 se numește **punct singular esențial** dacă nu este nici aparent și nici pol, adică

$$\nexists \lim_{z \rightarrow z_0} f(z)$$

Exercițiul 1 Să se studieze singularitățile următoarelor funcții în mulțimea \mathbb{C} și în punctul ∞ .

1. $f(z) = z^3 + 3z + 1;$

2. $f(z) = \frac{z - 2j}{z(z + j)^3(z^2 + 9)^2};$

3. $f(z) = \frac{z^5}{z^2 + (j + 1)z + j};$

4. $f(z) = e^z;$

5. $f(z) = \frac{\sin z}{z};$

6. $f(z) = e^{\frac{1}{z}}$.

Rezolvări:

1. Funcția nu are puncte singulare; toate punctele din \mathbb{C} sunt ordinare pentru f deci f este olomorfă pe \mathbb{C} .

Analizând natura punctului $w = 0$ pentru funcția $g(w) = f(\frac{1}{w})$, obținem că punctul ∞ este pol de ordin 3.

2. Găsim punctele singulare ale lui f din $z(z + j)^3(z^2 + 9)^2 = 0$, deci acestea sunt $z = 0$, $z = -j$ și $z = \pm 3j$.

$z = 0$ este pol simplu, $z = -j$ este pol triplu iar $z = \pm 3j$ sunt poli dubli.

Pentru a determina natura punctului ∞ , analizăm funcția

$$g(w) = f\left(\frac{1}{w}\right) = \frac{\frac{1}{w} - 2j}{\frac{1}{w}\left(\frac{1}{w} + j\right)^3\left(\frac{1}{w^2} + 9\right)^2} = \frac{w^7(1 - 2jw)}{(1 + wj)^3(1 + 9w^2)^2}$$

$w = 0$ este punct ordinar pentru funcția g , prin urmare punctul ∞ este ordinar pentru funcția f .

3. - exercițiu.

4. Funcția nu are puncte singulare pe \mathbb{C} . Punctul ∞ este singularitate esențială.

5. Funcția are punctul singular $z = 0$, și cum

$$\lim_{z \rightarrow 0} \frac{\sin z}{z} = 1,$$

acesta este singularitate aparentă.

Natura punctului ∞ o aflăm prin analiza funcției:

$$g(w) = f\left(\frac{1}{w}\right) = w \sin \frac{1}{w},$$

pentru care $w = 0$ este singularitate esențială, și deci punctul ∞ este singularitate esențială pentru f .

6. Punctul $z = 0$ este punct singular izolat pentru $f(z) = e^{\frac{1}{z}}$. Evaluăm

$$\lim_{z \rightarrow 0} e^{\frac{1}{z}}.$$

Cum

$$f(z) = e^{\frac{x}{x^2+y^2}} \left(\cos \frac{y}{x^2+y^2} + j \sin \frac{y}{x^2+y^2} \right),$$

avem că

$$\begin{cases} \text{Ref} = e^{\frac{x}{x^2+y^2}} \cos \frac{y}{x^2+y^2} \\ \text{Imf} = e^{\frac{x}{x^2+y^2}} \sin \frac{y}{x^2+y^2}. \end{cases}$$

Pentru a calcula limita funcțiilor de mai sus cu $(x, y) \rightarrow (0, 0)$, alegem două siruri diferite cu limita $(0, 0)$ pentru $n \rightarrow \infty$, pe care funcția are limite diferite. De exemplu $(x_n, y_n) = (\frac{1}{n}, 0) \rightarrow (0, 0)$ și respectiv $(x'_n, y'_n) = (-\frac{1}{n}, 0) \rightarrow (0, 0)$. Avem:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \text{Ref}\left(-\frac{1}{n}, 0\right) = \lim_{n \rightarrow \infty} e^{-n} = 0,$$

și

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \operatorname{Re} f\left(\frac{1}{n}, 0\right) = \lim_{n \rightarrow \infty} e^n = \infty.$$

Rezultă deci

$$\nexists \lim_{z \rightarrow 0} f(z)$$

și deci $z = 0$ este singularitate esențială pentru f .

Punctul ∞ este punct ordinar pentru f .

2. Integrala în complex

Fie $D \subseteq \mathbb{C}$ un domeniu, fie curba simplă, netedă (de clasă C^1) $\gamma : [a, b] \rightarrow D$ inclusă în D , definită parametric prin

$$(\gamma) \begin{cases} x = x(t) \\ y = y(t), \quad t \in [a, b] \end{cases} \quad (1)$$

și fie $f : D \rightarrow \mathbb{C}$ o funcție continuă, $f(z) = u(x, y) + jv(x, y)$.

Definim **integrala curbilinie în planul complex**

$$\int_{\gamma} f(z) dz = \int_{\gamma} [u(x, y) + jv(x, y)] \cdot [dx + jdy] = \int_{\gamma} u dx - v dy + j \int_{\gamma} v dx + u dy \quad (2)$$

Observație. Integrala (2) se poate calcula în două moduri:

(i) calculând cele două integrale curbilinii reale,

(ii) transformând-o într-o integrală definită Riemann, scriind curba parametric în \mathbb{C}

$$(\gamma) z = z(t), \quad t \in [a, b]. \quad (3)$$

Atunci

$$\int_{\gamma} f(z) dz = \int_a^b f(z(t)) \cdot z'(t) dt \quad (4)$$

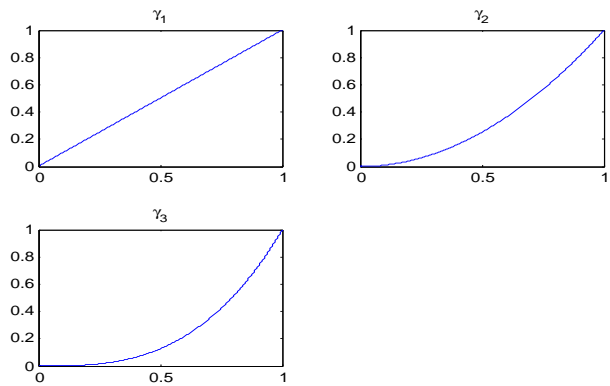
Exercițiul 2 Fie trei arce de curbă γ_k , $k = 1, 2, 3$ cu capetele O și $A(z = 1 + j)$. Să se calculeze integralele:

$$I_k = \int_{\gamma_k} (x^2 + jy) dz, \quad k = 1, 2, 3$$

considerând curbele suport ale celor 3 arce date prin:

$$(a) y = x, \quad (b) y = x^2 \quad (c) y = x^3.$$

Rezolvare:

Ecuatiile parametrice ale celor 3 arce sunt:

$$(\gamma_1) \begin{cases} x = t, \\ y = t, \quad t \in [0, 1], \end{cases}$$

deci $z(t) = t + j t$, $z'(t) = 1 + j$,

$$(\gamma_2) \begin{cases} x = t, \\ y = t^2, \quad t \in [0, 1], \end{cases}$$

și $z(t) = t + j t^2$, $z'(t) = 1 + 2tj$,

$$(\gamma_3) \begin{cases} x = t, \\ y = t^3, \quad t \in [0, 1], \end{cases}$$

și $z(t) = t + j t^3$, $z'(t) = 1 + 3t^2j$.

Prin urmare:

$$I_1 = \int_0^1 (t^2 + jt)(1 + j) dt = \dots = (1 + j)\left(\frac{1}{3} + \frac{j}{2}\right),$$

$$I_2 = \int_0^1 (t^2 + jt^2)(1 + 2jt) dt = \dots = (1 + j)\left(\frac{1}{3} + \frac{j}{2}\right),$$

$$I_3 = \int_0^1 (t^2 + jt^3)(1 + 3t^2j) dt = \dots$$

Teorema 1 (Teorema fundamentală Cauchy pe domenii simplu conexe)

Fie $f : D \rightarrow \mathbb{C}$ o funcție olomofă (și cu f' continuă) pe un domeniu simplu conex D . Atunci

$$\int_{\gamma} f(z) dz = 0 \quad (5)$$

pe orice curbă γ închisă, simplă și netedă sau netedă pe porțiuni inclusă în D .

Teorema 2 (Teorema fundamentală Cauchy pe domenii multiplu conexe) Fie $D \subset \mathbb{C}$ un domeniu multiplu conex de ordin de conexitate $p + 1$ și $\Delta \subseteq \overline{D}$ un domeniu multiplu conex de același ordin de conexitate, mărginit de curba γ - exterioră și de curbele $\gamma_1, \gamma_2, \dots, \gamma_p$ - interioare. Dacă $f : D \rightarrow \mathbb{C}$ este o funcție olomofă (și cu f' continuă) pe un domeniul D . Atunci atunci integrala lui f pe frontiera exterioră a lui Δ este egală cu suma integralelor lui f pe frontierele interioare ale lui Δ :

$$\int_{\gamma} f(z) dz = \int_{\gamma_1} f(z) dz + \int_{\gamma_2} f(z) dz + \dots + \int_{\gamma_p} f(z) dz \quad (6)$$

Teorema 3 (Formula integrală a lui Cauchy pe domenii simplu conexe)

Fie $f : D \rightarrow \mathbb{C}$ o funcție olomofă pe un domeniu simplu conex D și fie γ o curbă închisă, simplă și netedă ce mărginește un domeniu $\Delta = \text{Int}(\gamma) \subseteq D$.

(i) Atunci pentru orice punct $a \in \text{Int}(\gamma)$ are loc

$$f(a) = \frac{1}{2\pi j} \int_{\gamma} \frac{f(z)}{z - a} dz. \quad (7)$$

(ii) Funcția olomorofă f admite derivate de orice ordin și are loc

$$f^{(n)}(a) = \frac{n!}{2\pi j} \int_{\gamma} \frac{f(z)}{(z - a)^{n+1}} dz, \quad n \in \mathbf{N}^*, \quad \forall a \in \text{Int}(\gamma). \quad (8)$$

Reținem că dacă f este olomorofă pe domeniul simplu conex mărginit de γ și $a \in \text{Int}(\gamma)$ atunci

$$\int_{\gamma} \frac{f(z)}{z - a} dz = 2\pi j \cdot f(a) \quad (9)$$

și

$$\int_{\gamma} \frac{f(z)}{(z - a)^{n+1}} dz = \frac{2\pi j}{n!} \cdot f^{(n)}(a), \quad n \in \mathbf{N}^*. \quad (10)$$

Exercițiul 3 Să se calculeze integrala:

$$I = \int_{\gamma} z dz, \quad (\gamma) : x^2 + y^2 - 2x - 2y = 0.$$

Rezolvare:

Curba (γ) se scrie echivalent în forma:

$$(\gamma) : (x - 1)^2 + (y - 1)^2 = 2$$

și reprezintă cercul de centru $C(1, 1)$ și raza $R = \sqrt{2}$. Dacă aplicăm metoda de la exercițiul precedent, putem folosi parametrizarea cercului:

$$(\gamma) \begin{cases} x = 1 + \sqrt{2} \cos t, \\ y = 1 + \sqrt{2} \sin t, \quad t \in [0, 2\pi), \end{cases}$$

și, deci:

$$(\gamma) : z(t) = 1 + \sqrt{2} \cos t + j(1 + \sqrt{2} \sin t),$$

iar

$$z'(t) = -\sqrt{2} \sin t + j\sqrt{2} \cos t.$$

Integrala devine deci

$$I = \int_0^{2\pi} [1 + \sqrt{2} \cos t + j(1 + \sqrt{2} \sin t)] [-\sqrt{2} \sin t + j\sqrt{2} \cos t] dt.$$

Vom obține $I = 0$.

Observație: Putem folosi alternativ parametrizarea:

$$(\gamma) : z = (1 + j) + \sqrt{2}e^{j\theta}, \quad \theta \in [0, 2\pi),$$

și urmăm aceeași cale ca mai sus.

Observație: O altă metodă constă în aplicarea teoremei fundamentale a lui Cauchy:

Remarcând că funcția $f(z) = z$ este olomorvă iar γ este curbă simplă, închisă și netedă, obținem $I = 0$.

Exercițiul 4 Să se calculeze integrala:

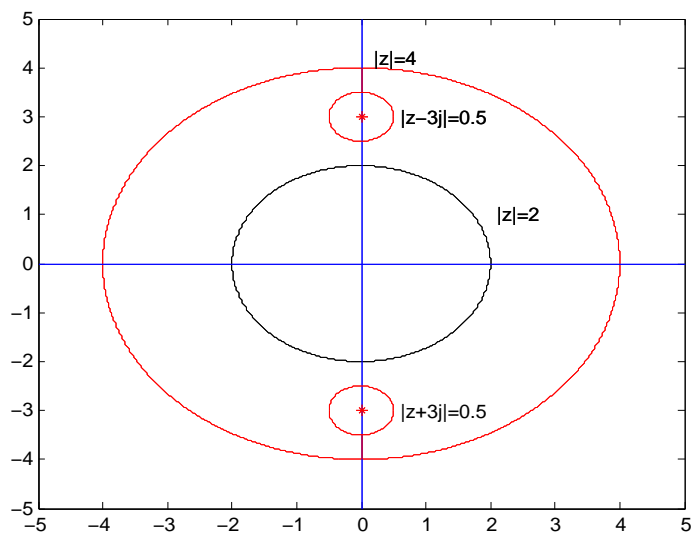
$$I = \int_{|z|=R} \frac{1}{z^2 + 9} dz, \quad R \in (0, \infty) \setminus \{3\}.$$

Rezolvare.

Observăm că funcția

$$f(z) = \frac{1}{z^2 + 9}$$

are doi poli simpli în $z = 3j$ respectiv $z = -3j$.

Cazul $R < 3$. Conform teoremei fundamentale a lui Cauchy pentru domenii simplu conexe $I = 0$.

Cazul $R > 3$. În acest caz, polii funcției f se află în interiorul curbei închise γ . Vom considera cercurile:

$$(\gamma_1) : z - 3j = r_1 e^{j\theta}, \quad \theta \in [0, 2\pi)$$

respectiv

$$(\gamma_2) : z + 3j = r_2 e^{j\theta}, \quad \theta \in [0, 2\pi)$$

cu r_1 și r_2 suficient de mici.

Conform teoremei fundamentale a lui Cauchy pentru domenii triplu conexe, putem scrie:

$$I = \int_{\gamma_1} \frac{1}{z^2 + 9} dz + \int_{\gamma_2} \frac{1}{z^2 + 9} dz.$$

Avem, descompunând în fracții simple:

$$\int_{\gamma_1} \frac{1}{z^2 + 9} dz = \frac{1}{6j} \int_{\gamma_1} \frac{1}{z - 3j} dz - \frac{1}{6j} \int_{\gamma_1} \frac{1}{z + 3j} dz$$

și, similar:

$$\int_{\gamma_2} \frac{1}{z^2 + 9} dz = \frac{1}{6j} \int_{\gamma_2} \frac{1}{z - 3j} dz - \frac{1}{6j} \int_{\gamma_2} \frac{1}{z + 3j} dz.$$

Cum

$$\int_{\gamma_1} \frac{1}{z + 3j} dz = 0 \quad \int_{\gamma_2} \frac{1}{z - 3j} dz = 0,$$

și cum

$$\int_{\gamma_1} \frac{1}{z - 3j} dz = \int_0^{2\pi} \frac{r_1 j e^{j\theta}}{r_1 e^{j\theta}} d\theta = 2\pi j$$

$$\int_{\gamma_2} \frac{1}{z + 3j} dz = \int_0^{2\pi} \frac{r_2 j e^{j\theta}}{r_2 e^{j\theta}} d\theta = 2\pi j,$$

obținem:

$$I = \frac{1}{6j} \cdot 2\pi j - \frac{1}{6j} \cdot 2\pi j = 0.$$

O altă metodă utilizează formula integrală a lui Cauchy și nu necesită descompunerea în fracții simple:

$$\int_{\gamma_1} \frac{1}{z^2 + 9} dz = \int_{|z-3j|=r_1} \frac{1}{\frac{z+3j}{z-3j}} dz = 2\pi j f_1(3j) = 2\pi j \frac{1}{6j}$$

unde $f_1(z) = \frac{1}{z+3j}$ este olomorfă în $\text{Int}(\gamma_1)$.

Analog

$$\int_{\gamma_2} \frac{1}{z^2 + 9} dz = \int_{|z+3j|=r_2} \frac{1}{\frac{z-3j}{z+3j}} dz = 2\pi j f_2(-3j) = 2\pi j \frac{1}{-6j}$$

unde $f_2(z) = \frac{1}{z-3j}$ este olomorfă în $\text{Int}(\gamma_2)$.

În concluzie

$$I = 2\pi j \left[\frac{1}{6j} + \frac{1}{-6j} \right] = 0.$$

Exercitiul 5 Să se calculeze integralele:

1)

$$I_1 = \int_{\gamma_1} \frac{e^{jz}}{(z^2 - 1)(z^2 + 1)^2} dz \quad (\gamma_1) : |z| = \frac{1}{2};$$

2)

$$I_2 = \int_{\gamma_2} \frac{e^{jz}}{(z^2 - 1)(z^2 + 1)^2} dz \quad (\gamma_2) : x^2 + 8y^2 - 2 = 0;$$

3)

$$I_3 = \int_{\gamma_3} \frac{e^{jz}}{(z^2 - 1)(z^2 + 1)^2} dz \quad (\gamma_3) : 8x^2 + y^2 - 2 = 0;$$

4)

$$I_3 = \int_{\gamma_4} \frac{e^{jz}}{(z^2 - 1)(z^2 + 1)^2} dz \quad (\gamma_4) : |z| = 2;$$

Rezolvare:

Funcția

$$f(z) = \frac{e^{jz}}{(z^2 - 1)(z^2 + 1)^2}$$

are în $z = \pm 1$ doi poli simpli iar $z = \pm j$ sunt poli dubli pentru f .

1. Deoarece f este olomorfă pentru $|z| \leq \frac{1}{2}$ iar γ_1 este curba simplă închisă și netedă, conform teoremei fundamentale a lui Cauchy pentru domenii simplu conexe, avem că $I_1 = 0$.

2. Curba γ_2 se poate rescrie ca:

$$\frac{x^2}{2} + \frac{y^2}{\frac{1}{4}} = 1$$

deci reprezintă elipsa cu centrul în O și de semiaxe $\sqrt{2}$ și $\frac{1}{2}$. În interiorul lui γ_2 se află doar polii $z = \pm 1$ (pentru $x = \pm 1$ și $y = 0$, se observă că $\frac{1}{2} + \frac{0}{\frac{1}{4}} < 1$; similar pentru $x = 0$ și $y = \pm 1$).

Putem scrie atunci

$$I_2 = \int_{C_1} \frac{e^{jz}}{(z-1)(z^2+1)^2} dz + \int_{C_2} \frac{e^{jz}}{(z+1)(z^2+1)^2} dz.$$

cu C_1, C_2 cercuri de rază suficient de mică astfel încât să fie în interiorul curbei γ_2 .

$$C_1 : |z + 1| = r_1, \quad C_2 : |z - 1| = r_2.$$

Aplicăm formula integrală a lui Cauchy pentru fiecare din cele două integrale și obținem:

$$I_2 = \int_{C_1} \frac{e^{jz}}{(z-1)(z^2+1)^2} dz + \int_{C_2} \frac{e^{jz}}{(z+1)(z^2+1)^2} dz = 2\pi j f_1(-1) + 2\pi j f_2(1),$$

unde

$$f_1(z) = \frac{e^{jz}}{(z-1)(z^2+1)^2} \text{ este olomorfă în } \text{Int}(C_1)$$

$$f_2(z) = \frac{e^{jz}}{(z+1)(z^2+1)^2} \text{ este olomorfă în } \text{Int}(C_2).$$

Deci

$$I_2 = 2\pi j \left(\frac{e^{-j}}{-8} + \frac{e^j}{8} \right) = \pi j \frac{e^j - e^{-j}}{4} = \frac{\pi j}{4} \cdot 2j \sin 1 = -\frac{\pi \sin 1}{2}.$$

3. În acest caz doar punctele $\pm j$ se află în interiorul curbei γ_3 . Aplicăm din nou teorema fundamentală a lui Cauchy pentru domenii multiplu conexe și apoi formula integrală a lui Cauchy:

$$\begin{aligned} I_3 &= \int_{C_1} \frac{e^{jz}}{(z^2-1)(z+j)^2} dz + \int_{C_2} \frac{e^{jz}}{(z^2-1)(z-j)^2} dz \\ &= \frac{2\pi j}{1!} f'_3(j) + \frac{2\pi j}{1!} f'_4(-j), \end{aligned}$$

cu

$$f_3(z) = \frac{e^{jz}}{(z^2-1)(z+j)^2} \text{ este olomorfă în } \text{Int}(C_1)$$

$$f_4(z) = \frac{e^{jz}}{(z^2-1)(z-j)^2} \text{ este olomorfă în } \text{Int}(C_2).$$

4. γ_4 reprezintă cercul de rază $R = 2$, deci toți polii funcției f se află în interiorul curbei. Putem deci scrie, cu ajutorul teoremei fundamentale a lui Cauchy pentru domenii multiplu conexe, că:

$$I_4 = I_2 + I_3.$$

Exercițiul 6 Să se calculeze integrala:

$$I = \int_{\gamma} \frac{\sin z}{z^3-1} dz, \quad (\gamma) : x^2 + y^2 + 2x = 0. \quad (11)$$

Rezolvare: Scriem γ în mod echivalent sub forma:

$$(\gamma) : (x-1)^2 + y^2 = 1$$

deci γ este cercul de centru $(1,0)$ și rază 1.

Să găsim acum soluțiile ecuației

$$z^3 = 1 (= 1(\cos 0 + j \sin 0)).$$

Avem, deci punctele singulare, poli simpli,

$$z_k = \cos \frac{2k\pi}{3} + j \sin \frac{2k\pi}{3}, \quad k = 0, 1, 2.$$

Observăm că $z_0 = 1$ - se află în interiorul cercului;

$z_1 = \cos \frac{2\pi}{3} + j \sin \frac{2\pi}{3} = -\frac{1}{2} + j \frac{\sqrt{3}}{2}$ - nu se află în interiorul cercului;

$z_2 = \cos \frac{4\pi}{3} + j \sin \frac{4\pi}{3} = -\frac{1}{2} - j \frac{\sqrt{3}}{2}$ - nu se află în interiorul cercului;

Obținem, deci:

$$I = \int_{\gamma} \frac{\sin z}{z^3-1} dz = \int_{\gamma} \frac{\sin z}{z^2+z+1} dz = 2\pi j f(1)$$

unde

$$f(z) = \frac{\sin z}{z^2+z+1}.$$

În concluzie

$$I = 2\pi j \frac{\sin 1}{3}.$$

Exercițiul 7 Să se calculeze următoarele integrale:

1.

$$I = \int_{\gamma} \frac{\cos z}{z^3-8} dz, \quad (\gamma) : x^2 + y^2 - 12x = 0.$$

2.

$$I = \int_{\gamma} \frac{e^z}{z^2(z^2 - 9)} dz, \quad (\gamma) : |z| = 2;$$

3.

$$I = \int_{\gamma} \frac{\cos z}{(2z - j\pi)(z^2 + 8)} dz,$$

unde γ este pătratul $ABCD$ parcurs astfel $A \mapsto B \mapsto C \mapsto D$, cu $A(2 + 2j)$, $B(-2 + 2j)$, $C(-2 - 2j)$, $D(2 - 2j)$.

4.

$$I = \int_{\gamma} \frac{e^{2z}}{z^2 + 3z - 28} dz, \quad (\gamma) : x^2 + 5y^2 - 25 = 0;$$